The Effects Of International Political Economy On Central Banking Policy Making

Asst. Prof. Dr. Arzu AL, Marmara University
Burcu Özdil, Marmara University

Abstract

The discipline of International Relations has gained a new and different dimension, based on interdependence, cooperation and economic power after the 20th century, which witnessed two world wars. States have maintained the role of the main actor in foreign policy but have undertaken a supervisory and regulatory function through autonomous institutions under the liberal understanding of the economy. In recent years, as economic relations have become more intricate throughout the world, the political autonomy of these institutions, which maintain their legitimate autonomy, has become far from being an unquestionable reality. In this study, together with the organizational scheme of regulatory and supervisory organizations differs in every country; Central banks that playing a dominant role in the economies of all states will be addressed and the relationship with rating agencies, money and capital markets, the sudden political crisis and political identities will be emphasized. Will be tried to clarify the subject with as "Are the central banks, whose primary task is to manage monetary policy, face political resistance when performing these tasks?", "Are they experiencing delays in taking action in possible political crises?", "How socioeconomic are decision-making mechanisms?" questions.

Keywords: Central Bank, Political Economy, Independence in Management

Özet

Uluslararası Ilişkiler disiplini, iki dünya savaşına şahitlik etmiş 20. yüzyılın ardından, karşılıklı bağımlılığa, işbirliğine ve ekonomik güce dayanan yeni ve farklı bir boyut kazanmıştır. Devletler, dış politikada ana aktör rolünü devam ettirmiş ancak bununla birlikte ekonomide liberal anlayış gereği özerk kurumlar aracılığıyla denetleyici ve düzenleyici bir fonksiyon üstlenmiştir. Son yıllarda ekonomik ilişkilerin tüm dünya üzerinde bir hayli girift bir hale gelmesiyle birlikte, hukuki olarak özerkliğini koruyan bu kurumların siyasi açıdan özerkliği, su götürmez bir gerçeklik olmaktan uzaklaşmıştır. Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların organizasyon şeması her ülkede farklılık göstermekle birlikte bu çalışmada; tüm devletlerin ekonomilerinde başat rol oynayan merkez bankaları ele alınacak, derecelendirme kuruluşlarıyla, para ve sermaye piyasalarıyla, ani politik krizlerle ve siyasi kimliklerle ilişkisi üzerinde durulacaktır. “Temel görevi para politikasını yönetmek olan merkez bankaları, bu görevleri yerine getirirken siyasi dirençle karşılaşıyor mu?”, “Olası siyasi krizlerde aksiyon almakta gecikme yaşıyor mu?”, “Karar alma mekanizmaları ne kadar sosyo-ekonomik?” gibi sorularla konu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Merkez Banksı, Politik Ekonomi, Yönetimde Bağımsızlık

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

1. Paranın Tarihsel Gelişimi

21.yüzyılın küresel dünyasında uluslararası ilişkileri, ticareti, anlaşmaları, para ve sermaye hareketlerini ve bunların makro etkilerini anlayabilmek için bu unsurların gelişim evreleri oldukça önemlidir. Özellikle de hepsinin ortak noktası olan "para"nın tarihi gelişimi dikkate değer bir konudur.

Tarihin ilk dönemlerinde, insanlar doğada tek başlarına veya küçük aileler şeklinde yaşarken ihtiyaçları doğanın zorluklarıyla ve zorunluluklarıyla ilişkiliydi. İhtiyaç duyulan herhangi bir şey, insanların kendi çabaları sayesinde, herhangi bir bedel ödemeksizin doğadan karşılanabiliyordu. Ancak insan özünde sosyal bir varlık olduğu için temel ihtiyaçlarından biri de toplumdu ve bir süre sonra insanlar küçük küçük toplulukların bir araya gelerek oluşturduğu gruplar halinde yaşamaya başladı. İnsanların ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili bir değişim değeri ölçüsü de tam bu noktada ortaya çıkmıştır.[1]

Nitekim doğaya adaptasyon sürecinde her bir bireyin farklı yetenekleri ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu farklı yetenekler sonucunda ortaya çıkan ürünler ise modern dünyadaki işbölümü ve uzmanlaşmanın ilkel halidir. Örneğin buğday yetiştirme konusunda yetenekli olan birisi, yetiştirdiği buğday karşılığında avcılık konusunda yetenekli olan birinden et almaktaydı. Kısaca insanın sosyal bir varlık olmasıyla doğanın zorluğu ve zorunluluğunun bir araya gelmesi sonucunda takas ekonomisi ortaya çıkmış ve her bir ürünün diğeri cinsinden bir değeri oluşmaya başlamıştır. Bu durum ilkel ticari açıdan bazı sorunlara neden olduğundan dolayı da her bir ürünü tek bir değişim değerine eşitleme ihtiyacı doğmuştur. Bu değişim aracı tarih boyunca her toplumun değer yargılarına göre değişmiş ancak genellikle demir veya bakır gibi değerli madenler, değerli taşlar, deniz kabuğu, tuz gibi temel gıda maddeleri veya tarım aletleri olmuştur.[2]

Ancak tüm bu üretilen takas mekanizmasının standart bir ölçüsü olmadığından dolayı ticari hayatta birtakım karışıklıkların yaşanması da kaçınılmaz olmuştur. Nihayetinde M.Ö.650'li yıllarda İzmir civarında yaşamış olan Lidya Uygarlığı tarafından bugünkü anlamda para sayılabilecek altın ve gümüş alaşımından oluşan daire şeklinde levhalar yapıldı. Bu levhalara ise çekiç darbeleriyle şekil verildi ve ticaret hayatında kullanılmaya başlandı. Zamanla bu yöntem çevre ülkeler tarafından da uygulanmaya başlandı.[3]

Bu madeni paranın önemi ise "mal para" olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle paranın değeri yine kendi fiziki durumundan kaynaklanan değerli metaldir. Ancak bu daire şeklindeki levhaların para olarak kullanılabilmesi için, diğer bir deyişle mübadele aracı olarak işlev görebilmesi için paranın taşıması gereken başka özellikler de vardır. Kolay taşınabilir olması, bölünebilir olması, kolay yıpranmaması, kolay taklit edilememesi bunlardan en önemlileridir. [4]

Ayrıca ekonominin siyasetle her zaman iç içe olduğunu tarihin ilk zamanlarından beri doğrular nitelikte olan önemli bir nokta daha vardır: Parayı basma hakkı yalnızca devlete aittir. Zira sadece devletin sahip olduğu böylesine ayrıcalıklı bir yetkiye siyasetin karışmaması düşünülemez.

2. Merkez Bankacılığının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

---

[1] Ulaş Karadağ, **Toplum Sözleşmesi Düşüncesinde Devletin Doğuşu Hobbes, Locke, Rousseau,** Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2012 s.15.

[2] Fatma Turna, **Geçmişten Günümüze Merkez Bankaları ve Modern Merkez Bankacılığının Bir Örneği: Avrupa Merkez Bankası**, Journal of Life Economics, 2014, s. 42.

[3] Mehmet Şen, **İlk Çağ Anadolu Medeniyetlerinde Ekonomik Hayatın Gelişim Süreçleri,** Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s.17.

[4] Yasemin Yalta, **Paranın Tanımı ve İşlevleri,** Hacettepe Üniversitesi, 2011. **www.acikders.org.tr/pluginfile.php/2304/.../bolum01-para.pdf** Erişim Tarihi: 06.03.2017

Madeni paranın kullanımının ticari hayata sağladığı avantajların yanında bir de toplumsal sorunlara hatta ayaklanmalara yol açabilecek derecede farklı özellikleri de vardır. Nitekim özellikle altın veya gümüş gibi kıymetli metallerden basılan mal paraların kolay yıpranmaması veya kolay eğilip bükülememesi gerekir. Saf altın ise doğası gereği yumuşak bir metaldir ve para olarak kullanmak için çok elverişli değildir. Para olarak altının kullanılabilmesi için ise içine bir miktar diğer metallerden koyularak sertleşmesi sağlanır. Bu şekilde içine koyulan sert metal ile altının arasındaki oran ise "ayar" olarak adlandırılır. Paranın ayarı ne kadar yüksekse o kadar büyük bir kıymeti ifade eder.[5]

Nitekim mal paranın tedavülde olduğu dönemlerde ekonomi dengesinde sıkıntı yaşayan devletler bunu temel olarak iki yolla çözmeye çalışmışlardır. Bunlardan ilki paranın ayarını düşürmek suretiyle kendilerine ek kaynak yaratma yoluna gitmeleridir. "Tağşiş" adı verilen bu uygulama, özellikle devletten maaş alanlar için gelir kaybı anlamına gelmekte ve dolayısıyla da devlete karşı tepkilere yol açmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, devletten maaş alan yeniçerilerin ulufe töreni sonrasında ayaklanma çıkardığına dair birçok örnek vardır. Nitekim yeniçeriler ulufe töreninde kese içinde aldıkları maaşları öncelikle esnafa olan borçlarını ödemek veya yeni harcamalar yapmak için kullanmaktaydı. Bundan dolayı değeri düşük parayı eline ilk alan yani tağşişi ilk fark eden grup da esnaflar ve zanaatkârlar olmaktaydı. Bu nedenle yeniçeri ayaklanmalarının arkasında genellikle esnafların ve zanaatkârların desteği söz konusuydu.[6]

Ekonomik dengeyi parayla sağlamanın diğer yolu ise para arzıydı. Diğer bir deyişle devlet, ödemelerini zamanında yerine getirebilmek için darphanede yeni basmaktaydı. Ancak bunun temelde iki sakıncası vardı. Öncelikle ekonomide gerçek bir karşılığı olmadığından dolayı bu para enflasyona neden olmaktaydı. Diğer yandan ise her ekonomik sorunda yeni para arz edecek kadar kıymetli madenin olmamasıydı. Sonuç olarak bu yöntem sürdürülebilir değildi. [7]

Tam da bu sorunlardan dolayı ekonomide temel görevi para arzını ve talebini düzenlemek olan bir yapıya ihtiyaç duyuldu. Üstelik bu yapı geçici siyasi çalkantılardan ya da bürokrasinin karmaşık labirentlerinden de etkilenmemeliydi ve merkez bankacılığı tam da bu noktada ortaya çıktı. Sonuç olarak merkez bankacılığının ortaya çıkışı hemen hemen dünyanın her yerinde temelde parayla ilişkilidir.

3. Modern Merkez Bankacılığı

Paranın bu kendine özgü hikâyesinin yanında bir de sistemin hikâyesi vardır ki en az paranın hikâyesi kadar renklidir ve modern anlamda merkez bankacığının ortaya çıkmasında da bir o kadar etkilidir.

Kronolojik olarak,1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 'de yaşanan Büyük Buhran, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ülkeleri yerle bir eden ağır yıkıcılığı ve travma hali, 1973 Petrol Krizi, 2008 Küresel Finans Krizi ve daha birçok dönüm noktası sayılabilecek olaylar yaşanmış, her birinin sonucunda da bir ekonomik model yıkılmış ve yerine yenisi kurulmuştur. Bu olayların tümü bütünsel olarak düşünüldüğünde merkez bankacılığının oluşmasında etkili olmuş unsurlardır. [8]

---

[5] Said Ünal, **Kurumsal Görüşlere Göre Para Politikası, Politika Araçları ve Dünya Merkez Bankacılığı,** Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 2

[6] Ferhat Yılmaz, **1838 Serbest Ticaret Antlaşması'nın Osmanlı Ekonomisi Üzerine Etkisi,** Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.19.

[7] A.g.e. 20.

[8] Zekai Kaya, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlığı Ve Para Politikası,** Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.29, 2009, s.333.

Ancak yine de bugünkü anlamda merkez bankacılığı denildiğinde 1920 yılında Brüksel'de toplanan Milletlerarası Maliye Konferansı başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Nitekim kongreye katılan tüm ülkelerin kendi bankacılık ve para sistemlerini yeniden gözden geçirmesi gerektiği dile getirildi ve bu konuda teknik işbirliği yapılabileceği kararı alındı. Bu karardan sonra ise tüm ülkelerde yavaş yavaş merkez bankaları kurulmaya başladı. [9]

Merkez Bankaları ilk kuruldukları dönemde yalnızca paranın fiziki özellikleri veya ne kadar basılacağı gibi konularla ilgileniyordu ve siyasi etkilere de oldukça açıktı. Merkez bankacılığının asıl dönüşümü ise fiyat istikrarını korumak için 1970'li yıllarda kurulmuş Bretton Woods sisteminin ve aynı zamanda Avrupa Para sisteminin çökmesi ve bunların yerine koyulabilecek yeni yapılar oluşturma ihtiyacıdır. Nitekim bağımsız idari otoritelerin kurulma fikirleri de bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Merkez bankacılığı kurumsal yapı olarak yeni olmamakla birlikte görevlerinde ve yetkilerinde birtakım değişikliklere gidilmiştir.[10]

Günümüzde merkez bankalarının temel görevi yine çeşitli araçlarla para politikasını oluşturmak ve yürütmektir. Ancak bunun yanında devletin haznedarlığını yapma, iktisadi ve mali konularda danışmanlık yapma, ticari bankalara rezerv sağlama, uluslararası ödeme araçlarını idare etme gibi modern dünyanın ve küreselleşmenin getirdiği birtakım görevleri de vardır. [11]

Merkez bankaları hem idare ve personel yönünden hem de ülkedeki para politikasına karar verirken ve uygularken özerk bir yapıya sahiptir. Zira demokratik rejimlerde siyaset; içinde bulunduğu seçim dönemini en etkin şekilde kullanarak iktidarlarının devamını sağlamaya çalışır. Bu nedenle de kamu harcamalarını artırarak mümkün olan en geniş kitleyi memnun etmeye çalışır. Bunu yaparken de bazen para basarak harcamaları finanse etme yolunu tercih eder. Ancak para basmak, dört veya beş yıllık bir iktidarın popülist politikalarına kurban edilebilecek bir konu değildir. Nitekim bunun olumsuz sonuçlarının deneyimlenmesi ile merkez bankaları özerk bir konuma gelmiştir.

4. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ve İşlevleri

Ekonomik hayatta ve dolayısıyla da siyasi hayatta yaşanan her kriz tüm olumsuzluklarına rağmen öğretici bir etkiye de sahiptir. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar da bu öğretici etkinin birer sonucudur. Nitekim müdahaleci politikalar yerine liberal politikaların tüm dünyada uygulanmaya başlandığı 1980'li yıllar düzenleyici ve denetleyici kurumların vücut bulduğu yıllardır. Bu anlayış, krizle sonuçlanan bir dönemin ürünüdür ve yeni politikalara sahne olmuştur. Bu nokta, sistemin revizyonu açısından da önemli bir yere sahiptir.

Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, geleneksel idari yapılar içinde yer alan kurumlar değildir. Devletin ekonomik hayata bizzat müdahale etmeyi bıraktığı 21.yüzyılın birer unsurlarıdır. Devlet ekonomiye doğrudan müdahale etmek yerine hakem görevi görebilecek kurumlar kurmuştur. Daha açık bir ifadeyle devlet, ekonomide yer alan aktörlerin uymakla yükümlü olduğu kuralları belirlemek, bu kuralların uygulanmasını sağlamak, denetimini

[9] Hakan Güçlü, **http://www.hakanguclu.com/calismalar/Merkez_Bankasi.pdf**, s. 1. Erişim Tarihi: 02.03.2017

[10] Zekai Kaya, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlığı Ve Para Politikası,** Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.29, 2009, s.334.

[11] Hakan Güçlü, **http://www.hakanguclu.com/calismalar/Merkez_Bankasi.pdf**, s. 2. Erişim Tarihi: 02.03.2017

yapmak ve gerekirse ceza vermek yetkilerine sahip olan bu kurumlar aracılığıyla kontrolü elinde tutmaktadır. [12]

Düzenleyici ve denetleyici kurumların ortaya çıkmasını gerektiren nedenler ise birden fazladır. Bunlardan ilki 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik krizlerle birlikte devletin işlevi tartışılmaya başlamıştır. Bu tartışmaların sonucunda ise devletin ekonomide bizzat yer aldığı modelin yerini serbest piyasa ekonomisi almaya başlamıştır. [13]

Diğer bir neden ise devletin özelleştirmeler neticesinde piyasanın altyapı, inşaat gibi sektörlerinden çekilmesidir. Zira bu sektörlerde bizzat yer alması piyasa modelinde monopolleşmeye giden birtakım tehlikeler yaratabiliyordu. [14] Bu da sektördeki rekabeti olumsuz etkiliyordu ve olası bir kötü gidişattan devlet de doğrudan etkilenebiliyordu.

Sonuç olarak düzenleyici ve denetleyici kurumların hayata geçirilme felsefesi ile merkez bankacılığının politika yapımında bağımsızlığının sağlanması amacı birbirleriyle örtüşmektedir. Üstelik yalnızca fikri açıdan değil, zamanlama be uygulama açısından da neo-liberal ekonomik modeli tamamlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir.

5. Kredi Derecelendirme Kuruluşları

Ülkelerin iç ekonomilerinde yaratılan artı değerler, diğer bir deyişle biriken sermaye ve tasarruflar, küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlarla birlikte dış ülkelere aktarılabilmekte ve buralarda yeni yatırımlara yönelebilmektedir. Tam da bu noktada sermaye ve tasarruf sahipleri, yapacakları yatırımı en doğru yere, en doğru sektöre, en doğru zamanda yapmak isteyeceklerdir. Çünkü sermaye yatırımları kısa vadeli yatırımlar değildir ve yatırımcılar geleceğe yönelik veriler ışığında hareket ederler. Dolayısıyla da yatırımcı açısından bir ülkenin, sektörün veya kurumun güvenilirliği ve kalitesi son derece önem kazanmaktadır. [15]

Ancak yatırımcının, tüm bu unsurları göz önünde bulundurarak karar verme aşamasındayken karşılaştığı ciddi sorunlar söz konusudur. Bunlardan en önemlisi ise asimetrik bilgidir. Nitekim bazen yatırımcılar, o vakte kadar hiç gitmediği hatta harita üzerinde nerede olduğunu bile bilmediği ülkelere tasarruflarını götürme ve orada yatırım yapma amacına sahip olabiliyorlar. Bu noktada yatırım yapılmak istenen ülkenin ekonomik, politik, hukuku, tarihsel ve sosyolojik yapısı son derece önem kazanmaktadır. Zira yatırımcılar için karşı karşıya kalınan risk son derece önemlidir. Bu riske dair güncel ve güvenilir bilgi sahibi olmak ise hayati bir öneme sahip olduğu kadar maliyetlidir de. [16]

Bu bilgi eksikliğini ve bilgi kirliliğini ortadan kaldıran kurumlar ise Kredi Derecelendirme Kuruluşları"dır. Günümüzde Standard and Poor's, Moody's ve Fitch Ratings olmak üzere üç büyük kredi derecelendirme kurumu mevcuttur ve uluslararası geçerliliğe sahip değerlendirmeler ortaya koymaya çalışmaktadır.[17] Nitekim değerlendirmelerini özellikle Basel

---

[12] Öner Kemer, **Türkiye'de Düzenleyici Denetleyici Kuruluşların Bütçe Yapılarının Analizi: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Örneği: 2005-2014 Dönemi,** Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 4.

[13] Emre Baş, **Türkiye'deki Bağımsız İdari Otoriteler ve Uygulaması, Karadeniz Teknik Üniversitesi,** Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.1.

[14] Öner Kemer, **Türkiye'de Düzenleyici Denetleyici Kuruluşların Bütçe Yapılarının Analizi: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Örneği: 2005-2014 Dönemi,** Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.5.

[15] Erman Kedikli, **Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi,** Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.5.

[16] Ömer Akçayır, U**luslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Güvenirliklerinin Sorgulanması: Türkiye'nin Kredi Derecelendirme Geçmişi ve Bugünü (1992-2012),** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, s.iii.

[17] A.g.e. s.25.

II ve Basel III kriterleri ışığında yapmaya çalışmaktadırlar.[18] Ancak bu kuruluşların güvenilirlikleri, tarafsızlıkları ve bağımsızlıkları ise her ekonomik kriz sonrasında sorgulanmaktadır.

Merkez bankacılığı ile aralarındaki ilişkiye bakacak olursak, ekonomi camiasında en az merkez bankaları kadar açıklamalarına önem verilen ve güvenilen kurumlar olduğu görülmektedir. Ancak merkez bankalarından farklı olarak bu kurumlar, kendi finansmanını sağlayan ülkelere ve çok uluslu şirketlere karşı sempati beslemektedir. Bu da tarafsızlıklarına ve bağımsızlıklarına gölge düşüren bir unsurdur. Nitekim 2008 Küresel Finans Krizi'nden kısa bir süre önce kredi derecelendirme kuruluşları, konut fiyatlarında asla düşme olmayacağını varsaymış ve oldukça olumlu not açıklamalarında bulunmuşlardır. [19] Buna ve ekonomideki diğer gelişmelere istinaden dünyadaki merkez bankaları genişletici para politikası uygulamış ve sonuçta dünyanın en derin ekonomik krizi yaşanmıştır.

6. Para ve Sermaye Piyasaları

1944 yılında küresel ticareti daha hızlı ve daha kolay hale getirmek amacıyla toplanan Bretton Woods Konferansı'na katılan 44 ülkenin çeşitli düzeydeki temsilcileri, muhtemelen o dönemde günümüz dünyasının ticaret şeklini tahayyül edememekteydi.

1980'lerde başlayan küreselleşme süreciyle birlikte finans piyasaları da teknolojiye entegre olmuş ve gerek kısa vadeli gerekse uzun vadeli para akımları son derece kısa sürede gerçekleşebilir olmuştur. Hatta bu hız o kadar artmıştır ki mal hareketleri ile arasındaki bağ kopmuştur. Diğer bir deyişle para, onun karşılığı olan mala göre çok daha hızlı hareket etmektedir. [20]

Bu kadar yüksek hızda hareket eden sermayenin rotası ise genellikle gelişmekte olan ülkelere doğru olmaktadır. Bu akımın, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki sermaye getirilerinin eşitlenmesi, faiz oranlarının birbirine yaklaşması veya tasarruf eğilimini artırması gibi olumlu etkileri söz konusudur. [21]

Ancak madalyonun diğer yüzüne baktığımızda ise büyük çaplı ekonomik krizlerin bir kısmının kaynağının da gelişmekte olan ülkeler olması dikkat çekicidir. [22]

Nitekim büyük çaplardaki sermaye hareketleri, girdiği ülkeye ekonomik genişleme sağlamakta ve yatırımlar için kaynak yaratmaktadır. Ancak bu sermaye hareketlerinin ani çıkışları da aynı şekilde derin kırılmalar yaratmakta hatta krize kadar giden sancılı süreçlere neden olmaktadır. Bu akımlar nedeniyle gelişmekte olan ülke ekonomileri istikrarsızlaşmakta ve kırılgan birer yapıya dönüşmektedir. Diğer bir deyişle spekülatif sermaye hareketleri ile gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan krizler doğru orantılıdır. [23]

---

[18] Ümit Yıldız, **Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Ülke Kredi Notlarının Makroekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi,** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.8.

[19] Burcu Özdil, **2008 Küresel Finansal Kriz,** Ed. Arzu Al, Uluslararası Politik Ekonomi: Ekonomik Krizler ve Türkiye, İstanbul, BKY Yayınları, 2016, s.283-304.

[20] Gamze Yıldız Şeren, **Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Finansal Krizlere Etkileri Işığında Tobin Vergisinin Değerlendirilmesi ve Uygulanabilirliği,** Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s.4.

[21] Halil Onur Ergüler, **Türkiye'nin Uluslararası Para ve Sermaye Piyasalarından Borçlanmasının Ekonomik Etkileri,** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.34.

[22] Burcu Zengin, **Küresel Sermaye Hareketlerinin Yönetilmesinde Tobin Vergisi ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi,** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 43.

[23] Gamze Yıldız Şeren, , **Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Finansal Krizlere Etkileri Işığında Tobin Vergisinin Değerlendirilmesi ve Uygulanabilirliği,** Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s.5.

Bu ilişkinin fark edilmesi ise liberal ekonomik sistemi, yeni önlemler almaya itmiştir. Her ne kadar döviz kuru üzerindeki kontroller, kur rejimi düzenlemeleri, Tobin vergisi gibi uluslararası vergi uygulamaları veya krediler üzerindeki kontroller şeklinde önlemler alınmaya çalışılsa da tam anlamıyla istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Çözüm, tüm bu önlemlerle entegrasyon içinde olacak şekilde bağımsız bir para politikası uygulamaktan geçmektedir. [24]

Bu noktada ise merkez bankaları ve merkez bankacılığı kilit bir role sahiptir. Merkez bankaları hemen hemen her ülkede sahip oldukları özerk konumları ve yetkileri sayesinde para politikasını, siyasi otoriteden bağımsız olarak oluşturabilmekte ve uygulayabilmektedir. Merkez bankaları her ne kadar kanundan kaynaklanan bu konumlarını korumaya çalışsa da spekülatif sermaye hareketleri doğası gereği politik etkilere sahiptir.

Merkez bankalarının bu gibi ani ve büyük ölçekli giriş-çıkışlar söz konusu olduğu zaman karşılarında genelde iki seçenek olmaktadır: müdahale etmek veya etmemek. Her iki seçenek için de merkez bankalarının uluslararası politik ekonomide yaşanan çekişmelerde kendi ülkesi lehine taraf olması kaçınılmazdır. [25]

7. Merkez Bankalarının Bağımsızlığı

Günümüzdeki modern ekonomilerin yapılarına baktığımız zaman kamu düzeyinde çeşitli açılardan ekonomiyle ilişkili olan birçok kurum söz konusudur. Diğer bir deyişle ekonomik akışın düzenlenmesi, ticaretin yürütülmesi, denetlenmesi gibi konular belirli kurallara tabidir ve özellikle kural koyma-denetleme fonksiyonu ise devletin tekelindedir. [26]

Tıpkı ekonominin genelinde olduğu gibi ekonomiyi denetleyen kamu kurumlarının işleyişinde de belirli yasalar, teamüller ve ilkeler söz konusudur. Bunların en önemlisi ise bağımsızlıktır. Bağımsızlık olgusu, 1970'lerden beri yaşanan krizler sonucunda edinilen tecrübelerin bir sonucudur. Özellikle enflasyon ile işsizliğin bir arada patlak verdiği, diğer bir deyişle dünyanın stagflasyonla tanıştığı 1973 Petrol Krizi bu konuda bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu krizden sonra ekonomi politikalarının nasıl yürütüleceğine dair bir dizi öneri ortaya atılmıştır ve merkez bankalarının bağımsızlığı da modern anlamdaki ekonomi politikalarının en önemli noktalardan biridir. [27]

Merkez bankalarının bağımsızlığı en genel anlamıyla, dört veya beş yıl için seçilen politikacıların; etkileri on yıllarca sürecek olan ekonomi politikalarına müdahale etmesini engellemektir. Diğer bir tanıma göre ise merkez bankasının uyguladığı para politikasının ve diğer hedeflerini belirleyebilme kapasitesidir. [28]

Bunun uygulaması ise, devletin hazinesinin ihtiyacı olan nakdi finanse etmesinin yasaklanması, yönetici kademelerindekilerin görev süreleriyle ilgili idari düzenlemeler yapılması ve siyasi iradeden talimat almasının yasaklanması şeklinde olmuştur. Özetle politikacıların kısa vadeli siyasetlerine, merkez bankası gibi ekonominin ana kurumlarından

---

[24] Burcu Zengin, **Küresel Sermaye Hareketlerinin Yönetilmesinde Tobin Vergisi ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi,** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 44.

[25] Gamze Yıldız Şeren, , **Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Finansal Krizlere Etkileri Işığında Tobin Vergisinin Değerlendirilmesi ve Uygulanabilirliği,** Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 40.

[26] TCMB, Merkez Bankası Bağımsızlığı, **http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5ad2e20a-6e8a-4282-809f-b1da6d0b9c72/01.pdf?MOD=AJPERES** , Erişim Tarihi: 02.03.2017

[27] Berkay Ayhan, Yılmaz Üstüner, **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı Ekseninde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,** Amme İdaresi Dergisi, C.43, S.1, 2010, s. 58.

[28] Janat Jamanov, **İktisat Politika Uygulamalarında Bağımsız Merkez Bankacılığı ve Makroekonomik Performansın Değerlendirilmesi,** Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 34.

birinin alet edilmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bir diğer önemli nokta ise, merkez bankalarının açıklık, şeffaflık, hesap verilebilirlik gibi yönetişim vizyonlarına adapte olmasını sağlamaktır.[29]

Tüm bu kavramsal çerçevenin ışığında, günümüzde merkez bankalarının politika yapımlarında ve görevlerinin icrasında karşılaştığı siyasi dirençler var mıdır? Bu sorunun cevabı, dünya üzerindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gazetelerinin ekonomi sayfalarına baktığımızda karşımıza çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, merkez bankaları, görevlerini bağımsız bir şekilde yerine getirirken anlık siyasetten kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. Küreselleşmenin teknolojiyle birlikte ileri boyutlara ulaştığı günümüz ekonomik düzeninde, politik karar alma konumunda bulunan birinin yaptığı bir açıklama, yerli para-yabancı para paritesinde veya borsada işlem gören hisse senetlerinde anında dalgalanmaya neden olmaktadır. Merkez bankaları da görevleri gereği bu dalgalanmaları yakından takip etmek ve fiyat istikrarını sağlamak adına gerektiğinde müdahalede bulunmaktadır. Ancak bu müdahalenin zamanı her durumda aynı periyotta değildir. Nitekim Adam Smith'in görünmez el ilkesi her ne kadar klasik iktisat teorisine aitse de günümüz neo-liberal ekonomileri için de zaman zaman geçerli olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, merkez bankaları her siyasi açıklama veya siyasi aksiyonun ekonomik sonuçlarına anında müdahale ederse hem liberal anlayıştan uzaklaşılma hem de merkez bankalarının ekonomideki itibarını hafifletme durumu söz konusu olabilmektedir. Bunun yerine merkez bankaları, piyasanın kendi dengesini bulması için bir miktar zaman vermekte, ancak aşırı düşüş veya aşırı yükseliş durumlarında müdahalede bulunmaktadır. Etki-tepki ilişkisi bu şekilde olduğu takdirse ise merkez bankalarının politika yapım süreçlerinin ve karar alma mekanizmalarının ne kadar sosyo- ekonomik olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Şüphesiz ki merkez bankaları özellikle ekonomik krizler nedeniyle edindiği tecrübeler gereği, olası bir ekonomik sarsıntıda daha dayanaklı olabilmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle de kendilerine daha fazla özerk manevra alanı sağlayabilecek politikalar geliştirmektedir.

8. Sonuç

21. yüzyılın küresel dünyasında uluslararası ilişkiler ve uluslararası politik ekonomi disiplininin geleneksel dönemlere kıyasla çok daha fazla alt kıvrıma sahip olduğu açıktır. Realist teorinin ortaya attığı güç tanımı kendisini artık çoğunlukla ekonomik güç olarak göstermekte ve paranın gölgesinde şekillenmektedir. Bu noktada çarkın dişlilerinin sayısı da artmakta, kredi derecelendirme kuruluşları, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar, para ve sermaye piyasaları ve merkez bankaları da en az askeri ve siyasi güç kadar önem kazanmaktadır. Para arz ve talebini yönetmek, geleneksel dönemlerin neredeyse tek para politikası aracı olan tağşiş uygulamasından çok daha kompleks bir politikalar zinciri halini almaktadır. Yaşanan tüm ekonomik krizler, sistemin gözden kaçan yeni bir boşluğuna işaret etmekte ve bu boşluklar çeşitli kurumlarla ve kanunlarla doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak tüm bu önlemlere rağmen kapitalizm, kendi kriz dinamiklerini içinde barındıran bir sistemdir. Hal böyle olunca ise yasal çerçevesi özerk ve bağımsız olan merkez bankacılığının politika üretmesi ve uygulaması da zorlaşmaktadır. Özellikle derinlikli sermaye piyasalarına sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Daha açık bir ifadeyle siyasi etkilerden uzak durmaya çalışmakta ancak hedeflediği kadar başarılı olamamaktadır. Nitekim 2008 Küresel Finans Krizi de bu ilişkiler yumağının en yakın örneklerindendir.

[29] Berkay Ayhan, Yılmaz Üstüner, **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı Ekseninde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,** Amme İdaresi Dergisi, C.43, S.1, 2010, s.59.